

نگاهی اجمالی به راههای توسعه بخش تعاون

مسعود جعفرزاده، معاون دفتر تعاونیهای خدمات

جنبه‌های اجتماعی آن فردگرایی فزاینده‌ای را بر مسائل اقتصادی حاکم ساخته، روزگاری تلخ و سخت و همراه با ستم فرادستان به زیردستان را دوران شکوفانی صنعت که می‌توانست سرآغاز کاهش رنج‌های جسمانی و طلیعه نیک‌بختی انسان‌ها به شمار آید پدید آورد.

در این شرایط تأثیر پایدار تعالیم پیشوایان مذهبی و نفوذ اندیشه‌های خیرخواهانه نوع جدیدی از جمع‌گرایی سازمان یافته و کمک متقابل و تعاون را در پهنه اقتصاد و زندگی کارگران و دیگر آسیب‌دیدگان نظم صنعتی رواج داد که همین «تعاون» معمول و همکاری دیرپا در این بار با قواعدی معین و تعهداتی مشخص از سوی اعضای جامعه و متناسب با خصوصیات اجتماعی و اقتصادی بسیار تحول یافته دوران ما، میدان عمل یافته است.

تعاون و همکاری برای انجام سهل‌تر و مطلوب‌تر مقاصد مشترک از قدیم‌الایام کم و بیش در همه جوامع انسانی معمول و نقشی ارزنده در «بهبود مناسبات انسانی» داشته است، علاوه بر آن تعالیم پیامبران به ویژه پیامبر گرامی اسلام (ص) ابعاد معنوی این رفتار پسندیده را قوت بخشیده و آیات الهی متعددی را در این باره راهنمای امت اسلامی و همه انسان‌ها قرار داده است.

در دو قرن اخیر، بر شالوده این تعاون اجتماعی و به موازات آن شاهد نوعی «تعاونی اقتصادی» با سازهایی خاص و با پذیرشی عام بوده‌ایم که به طور مشخص بعد از انقلاب صنعتی در دنیا رواج یافته و با نفوذ صنعت و پیامدهای آن به گوشه و کنار جهان در همه جا معمول گشته است در حقیقت ظهور و بروز این نوع از تعاون در زمانی بود که تفوق سریع و بی‌سابقه شیون مادی زندگی بر

مؤسسات مشابه در دیگر بخش‌ها آنست که نوعی «استمرار توزیع» عادلانه فرصت‌های «کار» و «درآمد» در آنها وجود دارد زیرا از یک سو مجال پیوستن به این مؤسسات و امکان عضویت در انواع مختلف آنها «با سرمایه‌های اندک» برای همگان میسر است و کالا و

خدمات تعاونی‌ها با کیفیتی مطلوب و نرخ‌های مقرون به صرفه بدون هیچگونه تبعیض و در شرایط عادلانه در اختیار همه نیازمندان واقعی آن قرار می‌گیرد و از سوی دیگر اتخاذ تعمیم دوباره تقسیم سود به حجمی متشکل از خوداعضاء سپرده می‌شود که اعمال رأی در آن به «میزان سرمایه» بستگی نداشته بلکه مستقل از قدرت مالی افراد و تابعی است از علائق اعضای به مسائل خود و آینده تعاونی، در حقیقت چون تعاونی‌ها متعلق به مردم هستند لذا کثرت وجود چنین شرکت‌هایی در هر جامعه به ویژه در جوامع «در حال توسعه» نشان دهنده حضور فعال مردم در صحنه‌ها

تعاونی که طبق قوانین و مقررات مربوط تشکیل می‌شوند یکی از بهترین «جاده‌های مشارکت» سازمان یافته مردم در امور اجتماعی و اقتصادی می‌باشند که در صورت برخورداری از حمایت‌های مالی و اعتباری لازم می‌توانند «مجری صادقی» برای تحقق بخشی از «وظایف» و «تکالیف» دولت بوده و به اتکاء اطمینان بیشتر مردم و همچنان «نظارت» مستمر سازمان‌های اداری و اعضای خود از توسعه بی‌رویه «دیوان سالاری» جلوگیری به عمل آورند و از بار «هزینه‌های» دولت بکاهند.

مزیت شرکت‌های تعاونی نسبت به

در نیمه اول قرن بیستم، بسیاری از کشورهای جهان پس از رهایی از بند استعمار و با دستیابی به حکومتی مردمی در صدد توسعه سریع و جبران بازماندگی اقتصادی برآمدند و در شرایطی که نظام سرمایه‌داری را سرابی به فرجام و بهشت موعود کمونیزم را جهنمی موجود یافتند «راه سوم» را برگزیدند و چاره را

در باز کردن «راه مشارکت» مردم در مسائل اقتصادی و اجتماعی تشخیص دادند. بدین ترتیب در اینگونه کشورها دولت‌ها ترویج و گسترش بخش تعاون را با این قصد که از آن به عنوان «اهر می مطمئن» راه پیشرفت اقتصادی و ارتقاء سطح زندگی مردم بهره بگیرند خود بر عهده گرفتند و برای فراهم ساختن زمینه مساعد و هموار نمودن راه، مقدم بر اقدامات عملی، ابتداء به تصویب قوانین پرداختند و ضوابط تشویق‌کننده‌ای جهت گرایش مردم به تعاون و تعاونی‌ها ارائه دادند.

بر این اساس شرکت‌ها و اتحادیه‌های

سرمایه و نیز شیوه اسارت‌بار حاکمیت مطلق دولت را به کناری نهاده و بر مبنای اعتقاد به حقانیت تلاش و کوشش انسان‌ها ایجاد یک نظام اقتصادی را که طرز فکر تعاونی و مشارکت و وسیع‌اقتشار مختلف جامعه در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی خطوط اصلی آن را تشکیل می‌دهد مجال کسب درآمد مشروع و معقول را که به اضرار غیر منجر نشود توصیه می‌کند. در واقع «اقتصاد تعاونی» کارفرمایی مطلق دولت را نفی می‌کند و جامعه را از گرایش «سرمایه‌داری» بی‌بند و بار و افسار گسیخته بر حذر می‌دارد و شرایطی را نوید می‌دهد که در آن فقر بی‌حد توده مردم و ثروت بی‌شمار مال‌اندوزان کمتر یاد شود و با همکاری و تلاش عموم زنان و مردان و کار و کوشش نیروهای مولد جامعه واژه‌های «فقر» و «تنگدستی» حتی‌الامکان کاربرد بی‌نداشته باشد.

جایگاه تعاونی‌ها در جهان

مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که تعاونی‌ها به عنوان یک واقعیت انکارناپذیر در طول دو قرن گذشته حضور چشمگیر خود را در تمامی صحنه‌های اقتصادی-اجتماعی حفظ کرده‌اند. در دنیائی که اندیشه‌ها و مکتب‌ها پس از پیدایش به سرعت دستخوش انواع تغییرات شد و رو به انقراض می‌روند پایداری مکتب و اندیشه تعاون در دو سده گذشته علیرغم همه فراز و نشیب‌های این دو قرن حمایت از استحکام و انجام تئوریک این مکتب دارد. نمونه‌های زیر را می‌توان شاهدی بر این مطلب دانست:

- * در حال حاضر نزدیک به ۸۰۰ میلیون نفر عضو تعاونی‌ها هستند.
- * در سال ۲۰۰۰ تعاونی‌ها بیش از ۲۰ میلیون شغل ایجاد کرده‌اند.
- * در اسپانیا در نتیجه مطالعه بر روی ۵۰۰ مؤسسه سهامی عام، نشان داده شد ارزش افزوده تعاونی‌ها نسبت به سایر شرکت‌های سهامی در واحد سرمایه ۳ برابر بوده است.
- * شرکت‌های سهامی اسپانیا برای ایجاد

«دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد» مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و توسعه و تحکیم برادری اسلامی و «تعاون عمومی» بین مردم «از جمله مواردی است که با شیوه تعاون» انطباق دارد و اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی که اقتصاد کشور را بر پایه سه بخش دولتی و تعاونی و خصوصی استوار نموده و بند ۲ اصل ۴۳ همان قانون که تصریح شده: «تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند. در شکل تعاونی و از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد» از جمله مواردی است که می‌توان نتیجه گرفت که قانون اساسی پایه‌گذار نظریه جدیدی در مورد تعاونی‌هاست و بخش تعاون را به مثابه ابزار نظام اسلامی در جهت رسیدن به قسط و عدل می‌داند.

«محور دوم» که حائز اهمیت می‌باشد این است که پس از پیروزی انقلاب و به دنبال مطرح شدن تعاونی‌ها به عنوان وسیله‌ای مطمئن برای ایجاد «عدالت اجتماعی» و نیز طرح آن در «قانون اساسی» تلقی مردم از تعاونی‌ها دگرگون شد و ذهنیت مردم در مورد تعاونی‌ها با شعارهای انقلاب و همچنین مفهوم «تعاون» در قانون اساسی تطابق یافت. مضاعف بر آن با شروع جنگ تحمیلی و محاصره اقتصادی و رشد تورم مردم به نقش ارزنده تعاونی‌ها در توزیع عادلانه کالا به خوبی واقف شدند همچنین مردم از مجموع تدابیری که اتخاذ گردید به خوبی دریافتند که نظام اسلامی در ارائه اقتصادی سالم و مبتنی بر عدالت اجتماعی، روش ظالمانه حاکمیت

و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی کشور به عبارت دیگر «معرف» نوعی ابزار اعتماد آنها به «برنامه‌های دولت» در زمینه توسعه و نشانه تمایل به «مشارکت» در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه است.

در یک نظام مبتنی بر «عدالت اجتماعی» هدف برنامه‌های دولتی، صرفاً «رشد اقتصادی» نیست بلکه «توزیع عادلانه» ثروت و فراهم آوردن موجبات «اشتغال» مولد برای همه افراد قادر به کار نیز مدنظر بوده و بدین لحاظ رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی به طور توأمان در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه جدی قرار می‌گیرد و از آنجا که هدف نهائی برنامه‌های توسعه بهبود زندگی آحاد جامعه است. لذا مشارکت آنها در تحقق این آرمان راهی سهل‌تر و مبتنی بر نیازهای واقعی و مددیافته از مساعی افراد ذینفع نهائی هر جامعه خواهد بود.

با پیروزی انقلاب اسلامی، عصر جدید در فعالیت‌های تعاونی آغاز گردید که نقطه عطفی در تاریخ نهضت تعاون ایران به شمار می‌رود، این نقطه عطف ناشی از دو محور کلی است، یکی توجه جمهوری اسلامی ایران به «تعاونی‌ها» و دیگری اقبال مردم به آنها.

بی‌گمان انگیزه نظام اسلامی ایران از برخورد «مساعد» با «تعاونی‌ها» ایجاد تغییر در روابط و مناسبات اقتصادی به نفع طبقات محروم و کم‌توان جامعه و برقراری عدالت اجتماعی از این طریق بوده و به همین خاطر برای تعاونی‌ها اهمیتی ویژه قائل گردیده است به نحوی که از دیدگاه قانون اساسی بخش تعاون در کنار دو بخش دولتی و خصوصی یکی از سه پایه نظام اقتصادی کشور تلقی شده است.

در اصل «دوم» قانون اساسی که محور اصلی فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی کشور است رسیدن به قسط و عدل و استعلائی سیاسی و اقتصادی از اهداف نظام اسلامی قید گردیده و برای تحقق موارد مزبور رهنمودهای قاطعی در اصل «سوم» قانون اساسی ارائه داده است:

هر شغل نسبت به تعاونی‌ها به ۴ برابر سرمایه بیشتر احتیاج دارند.

* در آمریکا شرکت تعاونی بیمه با دارایی ۱۱۵ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۹ و تعاونی فرش با ۱۰ سال سابقه و حدود ۸۰۰ عضو فروشنده کوچک با درآمد سالانه ۲ میلیارد دلار فعالیت دارد.

* در فرانسه تعاونی اعتباری دارد که به عنوان چهارمین بانک بزرگ فرانسه با ۲۷۵۰۰ کارمند فعالیت دارد.

* در هندوستان ۹۹/۷ درصد روستائیان عضو تعاونی‌ها می‌باشند و ۵۱ درصد بازار روغن‌های خود را در اختیار دارند.

* نرخ بقاء تعاونی‌ها در کانادا (بین سالهای ۲۰۰۰-۱۹۹۱)، برابر ۶۴٪ در مقایسه با ۲۰٪ مربوط به شرکت‌های خصوصی بوده است.

* ۷۳ درصد از سهم بازار جنگل‌داری، ۶۴ درصد از سهم بازار یابی محصولات کشاورزی و ۶۲ درصد از سهم بخش بازاریابی محصولات لبنی در کانادا در اختیار تعاونی‌ها می‌باشد.

* ۹۵ درصد تولید گل، ۸۴ درصد تولید شیر، ۱۰۰ درصد از سهم تولید گوجه‌فرنگی، ۶۳ درصد از سهم تولید چغندر قند و ۵۸ درصد از سهم بازار میوه در هلند در اختیار تعاونی‌ها می‌باشد.

* در آلمان تعاونی‌های مسکن و تعاونی‌های اعتباری رایفایزن (بانک) ۴۱/۲ درصد سهم بازار را در اختیار خود دارند.

در حالی که نهضت تعاون از همان ابتدا مسیر خریدی‌تر و واقع‌بینانه‌تری در پیش گرفته و به جای خشونت و تخریب ناگهانی، تکامل و پیشرفت تدریجی و تقویت بنیان‌های خود را مدنظر قرار داد و این نهضت به طور

رسمی در سال (۱۸۴۴) در شهر راجدیل اولین تعاونی رسمی را پایه‌گذاری نمود ولی تاکنون همچنان در حال رشد و گسترش است به نحوی که این تعاونی که با (۲۸) نفر عضو و با سرمایه (۲۸) لیره (۱۴۰ دلار) آغاز به کار کرد.

در سال (۱۹۳۴) نزدیک به (۴۵ هزار) عضو و سرمایه‌ای معادل دو میلیون و هشتصد هزار

دلار فعالیت داشته و این نهضت همانگونه که ذکر شد در اقصی نقاط دنیا گسترش یافته و تا

به امروز و در عصر جهانی شدن و به ویژه بعد از فروپاشی نظام‌های سوسیالیستی و جریان تعدیل ساختار اقتصادی، جایگاه مستمر و پر معنی‌تری یافته‌اند و علاوه بر عضویت بیش

از (۸۰۰) میلیون نفر از مردم جهان امروزه ما شاهد فعالیت بیش از (۸) سازمان بین‌المللی منطقه‌ای بیش از (۲۸) سازمان بین‌المللی بین دولت‌ها و (۱۹) سازمان بین‌المللی غیردولتی

در جهان می‌باشیم، هر چند در سازمان ملل متحد نیز ساختار مجزایی برای خدمت‌رسانی به تعاونی‌ها وجود ندارد ولی در مجمع عمومی

سازمان ملل، شورای اقتصادی، اجتماعی و بخش هماهنگی خط‌مشی‌ها و توسعه پایدار مانند سازمان‌های تخصصی نظیر، ILO

FAD با تعاونی‌ها همکاری دارند و این سازمان‌ها گروه‌های تخصصی برای توسعه

تعاونی‌ها دایر نموده‌اند. اتحادیه بین‌الملل تعاون (ICA) نیز یک مؤسسه مستقل غیردولتی است که با عضویت سازمان‌های

تعاونی تأسیس شده، این سازمان در سال (۱۸۹۵) توسط کنگره بین‌المللی تعاون ایجاد شد و هم‌اکنون بیش از هشتصد میلیون عضو

تعاونی دارد. اتحادیه مذکور نقش تجاری ندارد ولی از طریق سازمان‌های تخصصی خود از تعاونی‌ها حمایت می‌کند و براساس

اطلاعات موجود بعد از کشور هندوستان با بیش از (۱۸۵) میلیون نفر عضو تعاونی آمریکا

با (۱۵۷) میلیون عضو در جهان در حیث عضویت دارای رتبه‌های بالائی می‌باشند.

در نتیجه براساس بررسی‌ها و اعلام سازمان ملل متحد، جنبش تعاون هم از لحاظ عضویت و هم از لحاظ تأثیراتی که بر جای گذاشته است دارای اهمیت فراوانی است و

این سازمان برآورد نموده است که در سال (۱۹۹۴) تقریباً نیمی از جمعیت جهان تحت پوشش شرکت‌های تعاونی امنیت یافته‌اند و از طرفی هم سهم بالایی از بازار محصولات

غذائی، خدمات مالی و... را به خود اختصاص داده‌اند.

نهضت تعاون در ایران

هر چند نهضت تعاون در ایران به دلیل اعتقادات دینی و وضعیت اجتماعی و اقتصادی این کشور قدمتی به درازای خلقت

بشر دارد و تعاونی‌های سنتی و یاریگری مردم نقاط مختلف کشور هر یک حمایت از وجود

یک تعاونی غیررسمی دارد ولی براساس اطلاعات موجود اولین شرکت تعاونی در ایران در سال (۱۳۱۴) توسط اداره فلاح

سابقه در شهرستان گرمسار تشکیل شده است. با این حال در قانون تجارت مصوب

سال (۱۳۰۳) و در مواد (۱۰۷) تا (۱۱۲) این قانون به موضوع شرکت‌های تعاونی اشاره

شده است و با توجه به تلاش‌های به عمل آمده در سال‌های گذشته تعداد تعاونی‌ها تا

سال ۱۳۲۰ به (۲) شرکت تعاونی روستائی محدود بود.

مسائل و مشکلات ناشی از جنگ جهانی دوم و محدودیت ارزاق عمومی، گرانی کالاها

و بازار ناسالم توزیع زمینه را برای تأسیس شرکت‌های تعاونی مصرف به وجود آورد به

نحوی که تا سال (۱۳۰۰) تعداد (۱۹) شرکت تعاونی مصرف در کشور تشکیل گردید و

در سال (۱۳۳۲) قانون امور تعاونی‌ها در (۱۴) ماده مورد تصویب قرار گرفت و در

سال (۱۳۳۴) نیز سازمان تعاونی مصرف در نیروهای نظامی به وجود آمد در سال (۱۳۳۶)

لایحه قانون دیگری برای تأسیس بنگاه خالصجات که از جمله وظایف آن تشکیل

شرکت‌های تعاونی مصرف، تولید و اعتبار و ماشین‌های کشاورزی بود مورد تصویب قرار گرفت و تا پایان سال (۱۳۴۰) بیش از (۱۱۷۸) شرکت تعاونی در سراسر کشور تأسیس شد که بیش از (۴۹۰) هزار نفر از جمعیت شهری

و به ویژه روستائی کشور را تحت پوشش خود قرار دادند، متعاقباً در سال (۱۳۴۲) سازمان

تعاون روستائی تأسیس گردید و قانون تعاون نیز در سال ۱۳۵۰ به تصویب مجلس رسید و پس از انقلاب شکوهمند اسلامی با الهام از مفاد مواد (۴۳) و (۴۴) قانون اساسی در شهریور ماه سال (۱۳۷۰) قانون بخش تعاونی

عدالت اجتماعی

- * جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت
- * قرار دادن مدیریت، سرمایه و منافع حاصل از کار در اختیار نیروی کار و تشویق به بهره‌برداری از کار خود
- * پیشگیری از انحصار، احتکار و تورم و اضرار به غیر
- * توسعه و تحکیم مشارکت و تعاونی عمومی بین همه مردم

اهداف مذکور در این ماده می‌باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد عملی شود و وزارت تعاون به عنوان دولت متولی عملی کردن اهداف مذکور است.

وظایف اصلی وزارت تعاون

به طور کلی وظایف محوله به وزارت تعاون در رابطه با بخش تعاون را می‌توان در سه عنوان حمایت، نظارت و هدایت تعاونی‌ها ترسیم کرد که به علت گستردگی فعالیت‌های بخش، این وزارتخانه وظیفه سیاست‌گذاری در مورد بخش را به همراه سایر نهادهای مرتبط از جمله اتاق‌های تعاون برعهده دارد. عمده وظایف وزارت تعاون بر اساس فصل یازدهم قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی (شرح وظایف مصوب در ماده ۶۶) به شرح زیر می‌باشد:

وظایف حمایتی:

این وظایف شامل حمایت‌های قانونی (جزء دو شرح وظایف)، حمایت‌های اعتباری و تسهیلاتی (جزء سه شرح وظایف) حمایت‌های ترویجی، تبلیغاتی، آموزشی و فرهنگی (جزء شش شرح وظایف) حمایت‌های بین‌المللی (جزء هشت شرح وظایف) حمایت‌های تحقیقاتی (جزء ۱۲ شرح وظایف) و حمایت‌های قانون‌گذاری (جزء ۱۶ و ۲۰ شرح وظایف) است.

وظایف نظارتی:

تفویض اختیار

- * توسعه تعاونی از داخل اجتماع که دارای اهمیت و اهداف مشترک هستند
- * ایجاد مکانیزم یکپارچگی واقعی در تعاونی‌ها
- * توسعه سازمان‌های پشتیبانی کننده غیردولتی
- * تأکید بر استقلال هیأت مدیره تعاونی‌ها
- * ترویج تعاونی‌های اجتماعی

اهداف و وظایف اصلی

بخش تعاون

بر اساس اصل (۴۴) قانون اساسی، نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، به سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی تقسیم شده است. بخش‌های دولتی و تعاونی از بخش‌های عمده اقتصادی محسوب شده و بخش خصوصی مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است. همچنین در بند (۲) اصل (۴۳) قانون اساسی، تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند در شکل تعاونی و از راه بدون بهره و یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای مطلق درآورد تأکید شده است.

اهداف اصلی بخش تعاون

به استناد ماده یک قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران اهداف بخش تعاون عبارتست از:

- * ایجاد تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل
- * قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند
- * پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص جهت تحقق

اقتصاد جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسید که امروز ما شاهد تأسیس و ثبت بیش از یکصد هزار تعاونی در رشته‌های مختلف هم از تولید، توزیع، خدمات، حمل و نقل و مسکن می‌باشیم و بیش از (۴۰۰) اتحادیه استانی و سراسری و (۳۰) اتاق تعاون همگی حکایت از رشد سریع و قابل توجه تعاونی‌ها و اقبال روزافزون مردم به ایجاد تشکل‌های تعاونی و مردمی می‌باشیم.

درس آموزی از تجربه

تعاونی‌ها در جهان

بر اساس مطالعات تطبیقی انجام شده می‌توان سیاست‌های ناکارآمد و موفق در زمینه تعاونی‌ها را به شرح زیر بیان نمود:

- الف) سیاست‌های ناکارآمد:
 - * شکست تعاونی‌های غیر خودگردان
 - * قائل شدن امتیاز انحصاری برای تعاونی‌ها
 - * بی‌تفاوتی دولت نسبت به توسعه و یا محدود کردن تعاونی‌ها
 - * توسعه تعاونی‌ها از بیرون و یا ترویج آن از بالا

- * دخالت دولت در مدیریت تعاونی‌ها
- * ارائه کمک‌های فنی در طرح خرد
- * دخالت دولت در بیش از وظیفه ثبت و

نظارت اقتصاد تعاون

- * کمک مالی مستقیم، سوبسیدهای مستقیم و پنهان
- ب) سیاست‌های موفق:

- * احترام به مبانی خودگردانی تعاونی‌ها
- * ایجاد یک محیط رسانه‌ای برای توسعه تعاونی‌ها
- * تقویت ظرفیت‌های فنی سازمان‌های حمایت‌کننده تعاونی‌ها
- * گسترش تعاونی‌های مالی
- * خارج کردن ساختار تعاونی‌ها از کنترل دولت

- * تمرکز بر ارزش‌ها و روح تعاونی
- * جایگزین کردن مدیریت کارآمد به

این وظایف شامل نظارت بر اجرای صحیح قوانین و مقررات بخش تعاون (جزء یک شرح وظایف) منع سوءاستفاده از نام تعاونی (جزء هیجده شرح وظایف) و معرفی متخلفان به دادگاه و مراجع قانونی است.

وظایف هدایتی:

این وظایف شامل هدایت و تشویق مردم به تأسیس تعاونی‌ها، ایجاد زمینه همکاری بین تعاونی‌ها (جزء پنج شرح وظایف) اجرای برنامه‌های ترویجی و بالاخره راهنمایی مسئولان تعاونی‌ها (جزء ۱۱ شرح وظایف) است.

نهادهای همکار وزارت تعاون

نهادهایی که با وزارت تعاون به منظور اجرای بهتر قانون بخش تعاون همکاری می‌کنند عبارتند از:

صندوق تعاون که به عنوان بازوی تأمین کننده اعتبارات عمل می‌کند و تأمین تسهیلات مورد نیاز بخشی از وظایف اصلی آن است. این صندوق که فعلاً تنها مؤسسه پولی و اعتباری بخش تعاون کشور می‌باشد مکلف است با جذب اندوخته‌های اندک و راکد سپرده‌گذاران و هدایت آنها به فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در بخش تعاون ضمن تأمین مالی این بخش، سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور را بهبود بخشد. (تبصره ۲) ماده (۶۵) قانون تعاون).

اتاق‌های تعاون به عنوان بازوی

سیاست‌گذاری و حمایت

قانونمند از تعاونی‌ها

اتحادیه‌های تعاونی به عنوان بازوی اجرائی تعاونی‌ها (فصل هفتم قانون تعاون) متأسفانه علیرغم وجود اولویت‌های قانونی برای بخش تعاونی (مواد ۳، ۴، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۴ و...) هنوز بخش تعاون در نظام‌های آماری، اجرائی و تصمیم‌گیری جایگاه مشخصی ندارد و به عنوان جزئی‌ترین مصداق می‌توان به عدم وجود آمار دقیق

از جزئیات عملکرد تعاونی‌ها اشاره نمود که همین امر در برنامه‌ریزی‌های این بخش نیز تأثیر نامطلوبی به جا گذاشته است.

توسعه بخش تعاون باتوجه

به قانون اساسی و برنامه

چهارم توسعه و سیاستهای

ابلاغی مقام معظم رهبری

در مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در مبحث شیوه حکومت آمده است «باتوجه به ماهیت این نهضت بزرگ» قانون اساسی تضمین‌گر نقی هر گونه استبداد فکری و اجتماعی و انحصار اقتصادی می‌باشد و در خط‌گسستن از سیستم استبدادی و سپردن سرنوشت مردم به دست خودشان تلاش می‌کند و در تحکیم بنیادهای اقتصادی، اصل، رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل دولت و اقتصاد وسیله است برای رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل (نه تمرکز و تکاثر ثروت و سودجویی) همچنین در فصل چهارم قانون اساسی به ویژه اصول ۴۳ و ۴۴ آن چگونگی استقلال اقتصادی جامعه و ریشه کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای جامعه با حفظ و تأکید بر آزادگی تبیین گردیده و اصل چهل و چهارم قانون اساسی نیز نظام اقتصادی کشور را بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی قرار داده است.

خوشبختانه بخش تعاون که پس از انقلاب شکوهمند اسلامی و تصویب قانون اساسی با تأسیس وزارت تعاون به عنوان متولی و نماینده حاکمیت برای هدایت، حمایت و نظارت و توسعه این بخش تأسیس شده هماهنگی و همسازی بسیار قابل توجهی با اهداف قانون اساسی در جهت رفع بیکاری و کمک به عدالت اجتماعی و ارتقاء جایگاه و منزلت انسانی دارد و از این رو است که پس از سالها بی‌توجهی، شاهد تبلور این رویکرد در قانون برنامه چهارم توسعه و مهمتر از آن ابلاغیه مقام معظم رهبری در خصوص سیاستهای کلی اصل (۴۴) قانون اساسی

می‌باشیم که البته متولیان بخش تعاون اگر نتوانند از این فرصت مغتنم استفاده کنند بار دیگر ما شاهد عدم توسعه این بخش مردمی خواهیم بود در اینجا لازم می‌دانم قیل از ورود به روشها و راهبردهای و سیاستهای کلی برای توسعه بخش تعاون اصولاً نگاهی به «اندیشه توسعه» و مفهوم آن بنمایم.

اندیشه توسعه:

آرتور لویس برنده جایزه نوبل می‌گوید، تعبیر آدم اسمیت تحت عنوان «پیشرفت طبیعی توانگری» در کتاب «ماهیت و عمل ثروت ملل» رامی‌توان سرآغاز مباحث «توسعه» نامید اما مباحث اصلی و عمده توسعه اقتصادی به طور عمده پس از پایان جنگ جهانی دوم مطرح شد و در ابتدا بازسازی و توسعه اقتصادی کشورهای آسیب‌دیده از جنگ در دستور کار اقتصاددانان توسعه قرار گرفت و سپس توسعه نیافتگی و عقب ماندگی در طیف گسترده‌ای از کشورهای آسیایی و آفریقایی و آمریکای لاتین به عنوان یک خواسته ملی مردم آن کشورها و مسئله علمی توسعه مورد توجه قرار گرفت.

تئوریهای توسعه ابتدا راه حل توسعه نیافتگی را در چهارچوب تئوریهای کلاسیک اقتصاد جستجو می‌کردند و عمده ترکیبات بر رشد اقتصادی و افزایش درآمد سرانه از طریق بکاربردن راهکارهای اقتصادی کلاسیک مانند: سرمایه‌گذاری پس‌انداز افزایش تقاضا و... قرار داشت و از آنجاییکه توسعه نیافتگی و نرسیدن به شرایط زندگی در کشورهای توسعه یافته و نیز دلایل توسعه نیافتگی ساده و صریح پنداشته می‌شد لذا فرمولها و راه‌حل‌های بسیار ساده و مطمئن نیز مطرح گردید.

اقتصاددانان توسعه بر این باور بودند که با تغییر در چند متغیر اصلی اقتصاد همچون پس‌انداز و سرمایه‌گذاری می‌توانند مشکل توسعه نیافتگی را در این کشورها حل کنند و در این دوران تأکید بطور عمده بر سنتی شدن بر علیه رابطه نابرابر تجارت جهانی بود

این نکته اصلی و عامل کلیدی غافل بود که بهر حال توسعه بخش تعاون ارتباط و نزدیکی و وابستگی شدیدی به توسعه اقتصادی در کل جامعه و سایر بخشها را نیز دارد فضای کسب کار و اقتصادی و اجتماعی کشور بطور مستقیم و غیر مستقیم بر فعالیت‌های بخش تعاون تاثیر گذار است ما زمانی یک بخش تعاون توسعه یافته خواهیم داشت که در اقتصاد کشور فضاهای لازم برای توسعه وجود داشته باشد در غیر اینصورت موفق نخواهیم بود.

در حال حاضر با عنایت به قانون برنامه چهارم توسعه، قانون اساسی، چشم‌انداز بیست ساله کشور، سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در ارتباط با اصل (۴۴) قانون اساسی این فضا را برای توسعه بخش تعاون و توسعه پایدار کشور فراهم آورده لذا آنچه در این برهه از زمان باید مورد توجه قرار گیرد انتخاب استراتژی‌ها، راهبردها و سیاستها و اقدامات اجرایی مناسب با این فضا است که انشاء... وزارت تعاون با همکاری و هماهنگی دیگر دستگاههای اجرایی و بخشهای دولتی و خصوصی و پتانسیل‌های موجود در بخش تعاون (اتاق‌های تعاون، اتحادیه‌ها و تعاونیها) با برنامه‌ریزی صحیح و اصولی به آن دست خواهد یافت.

نگاهی اجمالی به برخی از راهکارها و راهبردها و سیاستهای کلی بخش تعاون برای توسعه:

هر چند در سند ملی توسعه بخش تعاون برنامه وزارت تعاون و بخش تعاون به روشنی و وضوح بیان شده معیناً اینجانب به برخی از فزایندها و عوامل و برنامه‌های اصلی بطور مختصر اشاره می‌نمایم.

عملکرد و وضعیت موجود بخش تعاون بر اساس آمار و اطلاعات موجود تا پایان سال ۱۳۸۴ تعداد شرکتها و اتحادیه‌های ثبت شده تحت پوشش وزارت تعاون با تعداد بیش از ۱۴ میلیون عضو بوده است و بر اساس مطالعات انجام شده سهم بخش تعاونی

کنار رشد اقتصادی راه حلی نیز برای کاهش نابرابری و بیکاریها ارائه دهند شکل گرفت که بعد از آن تئوریهای توسعه در این دوران علاوه بر رشد اقتصادی و درآمد سرانه تأکیدات خود را به توزیع برابر درآمدها نیز بسط دادند اما عدم توفیق این سیاستها و برنامه‌ها پس از دهه ۱۹۷۰ موجب شد که اقتصاددانان به مسأله توسعه نیافتگی و علل آن به طور عمیق‌تر و فراتر از مباحث گذشته بپردازند و در این مباحث توجه به توسعه انسانی و نقش اصلی آن در فرآیند توسعه در صدر مباحث قرار گرفت.

در دهه ۱۹۹۰ شاخص‌های توسعه انسانی به عنوان ملاک ارزیابی توسعه نیافتگی واقع شدند تأکیدات به تدریج از توسعه انسانی نیز فراتر رفت و دیدگاه «قابلیت انسانی» انسان را در جایگاه اصلی برای توسعه اقتصادی نشانده.

بنابراین در یک جمع‌بندی کلی توسعه از تعاریف ساده و صریح آغاز شد و به تدریج تکامل یافت سپس اقتصاددانان به تعریف نسبتاً جامعی از توسعه رسیدند «توسعه پایدار، مساوات طلبانه و دموکراتیک» بنابراین امروزه تأکیدات توسعه هم بر ابزار و هم بر اهداف و هم بر فرآیندهای توسعه استوار است.

بدیهی است برای تحقق توسعه با چنین توصیفی ابزارهای گوناگون لازم است در یک جمع‌بندی کلی می‌توان ابزار توسعه را در سه بخش دسته‌بندی نمود:

۱- ابزار توسعه اقتصادی

۲- ابزار توسعه عادلانه

۳- ابزار توسعه دموکراتیک

با نگاهی گذرا به نکات مذکور می‌توان اذعان نمود که ویژگی‌های بخش تعاون و نهضت تعاون به گونه‌ای است که می‌تواند در رابطه با هر سه نوع نقش قابل توجهی داشته باشد از طرفی باید گفت که ماهیت بخش تعاون به گونه‌ای است که در صورت توجه کافی بعنوان یک شاهراه اصلی ما را به توسعه پایدار نزدیک می‌کند ضمن اینکه نایبستی از

که رابطه مبادله را به خود کشورهای کمتر توسعه یافته که عمدتاً صادرکننده کالاهای کشاورزی و مواد اولیه بودند تغییر می‌داد و برای صنعتی شدن نیز استراتژیهای صنعتی «برون‌گرا» و «درون‌گرا» رقبای اصلی یکدیگر محسوب می‌شد و برخی از این تئوریها راه حل توسعه را در مسائل داخلی کشورها جستجو می‌کردند و بر این باور بودند که ریشه‌های توسعه نیافتگی در مسائل و شرایط داخلی کشورها نهفته است که باید به اصلاح آن بپردازند اما در مقابل اقتصاددانانی مانند گونارل میردال، آندره گوندر فرانک با طرح نظریه وابستگی کوشیدند که کشورهای توسعه نیافته را به پرهیز از ادغام در بازارهای جهانی تشویق کنند پس از آنها افرادی چون رائل پریش و هانس سینگر نیز با طرح مسئله استراتژی جایگزینی واردات در دفاع از نظریات وابستگی تلاش بسیار کردند.

گزارشهای اولیه سازمان ملل نیز عمده تأکیدات خود را بر سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی قرار داده بودند و پیشرفت اقتصادی را تا حد زیادی تابع سرمایه‌گذاری و تشکیل سرمایه می‌دانست.

کاربرد نظریه‌های فوق چه از حیث تئوریک و چه از حیث بکارگیری استراتژی درون‌گرا و برون‌گرا در کشورهای توسعه نیافته نتایج یکسانی پدید نیامورد و در بیشتر موارد با شکست مواجه شد در مواردی نیز به طور موقت رشد اقتصادی اتفاق افتاد اما بسیاری از شاخص‌های دیگر اقتصادی همچون «توزیع درآمد» در وضعیت نامطلوبی قرار گرفت و این رشد حاصله نتوانست بطور ریشه‌ای مسئله فقر، بیکاری و سایر نابرابری‌های اقتصادی را مرتفع سازد. البته سیمون کوزنتس تلاش کرد در قالب نظریه خویش نشان دهد که نابرابری درآمدها محصول مراحل اولیه روند توسعه است و به تدریج با رشد اقتصادی بیشتر از میزان نابرابریها کاسته خواهد شد. اما تفکر عمده جهانی در جهت طرح این پرسش اساسی که الگوهای توسعه می‌بایست در

(تعاونیه‌های تحت پوشش وزارت تعاون) در تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۷۲، ۱/۶ درصد و در سال ۱۳۷۵، ۲/۸۳ درصد و در سال ۱۳۷۷، حدود ۳/۵ درصد بوده که در پایان سال ۱۳۸۳ این سهم بر حدود ۵ درصد تخمین زده می‌شود (البته این اعداد و ارقام به دلیل عدم مطالعه و بررسی کافی همیشه بین مسئولین اقتصادی کشور مورد اختلاف بوده است) ضمناً علاوه بر تعاونیه‌های تحت نظارت وزارت تعاون بیش از ۵ هزار تعاونی با حدود (۴) میلیون عضو نیز تحت عناوین «تعاونیه‌های روستائی» فرش دستباف روستائی «تعاونیه‌های عشایری و تعاونیه‌های تولید کشاورزی» تحت نظارت وزارت جهاد کشاورزی فعالیت می‌کنند.

اهداف کلی و راهبردهای

توسعه بخش تعاونی

الف) اهداف کلی شامل:

- افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور به ۲۵ درصد تا آخر برنامه پنج ساله پنجم

- اقدام مؤثر دولت در ایجاد تعاونیه‌ها برای بیکاران در جهت اشتغال مولد در اجرای بند (۲) اصل (۴۳) قانون اساسی

- ارتقای رقابت‌پذیری بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط

- مبارزه بنیادی با فقر و تبعیض از طریق تأمین شرایط و امکانات کار و فرصت‌های اقتصادی مطلوب برای جمعیت دهک‌های پائین به ویژه سه دهک اول با هدف ایجاد اشتغال جدید و حفظ و بهبود اشتغال موجود و تأمین نیازهای رفاهی

ب) راهبردها شامل:

۱- حمایت دولت از تشکیل و توسعه تعاونیه‌ها از طریق روش‌هایی از جمله تخفیف مالیاتی ارائه تسهیلات اعتباری حمایتی به وسیله کلیه مؤسسات مالی کشور

۲- انعطاف و تنوع در شیوه‌های افزایش سرمایه و سهام در بخش تعاونی و اتخاذ تدابیر لازم به نحوی که امکان تأسیس تعاونیه‌های جدید در قالب شرکت سهامی عام با اصلاحات

قانونی لازم به وجود آید.

۳- رفع محدودیت از حضور تعاونیه‌ها در تمامی عرصه‌های اقتصادی از جمله بانکداری و بیمه

۴- ارتقاء بهره‌وری و توسعه و بهبود مدیریت شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی

۵- ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندی‌های رقابتی تعاونیه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی

۶- تشکیل بانک توسعه تعاون با سرمایه دولت با هدف ارتقاء سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور و همچنین تأسیس بانک تعاون با سرمایه کلیه تعاونیه‌ها

۷- حمایت دولت از تعاونیه‌ها متناسب با تعداد اعضا

۸- تأسیس تعاونیه‌های بزرگ و ملی برای تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه به منظور فقرزدائی

۹- یکپارچه‌سازی بخش تعاون و ایجاد شهرکها و مجتمع‌های تعاونی و نمایشگاهها و فروشگاههای بزرگ زنجیره‌ای

ج) اهم سیاستهای اجرایی بخش تعاونی شامل:

۱- ترویج و گسترش تعاونیه‌ها و ارتقاء فرهنگ درر و حیه تعاون و مشارکت در جامعه هدف

۲- تسهیل و ساده‌سازی قوانین و مقررات و کاهش مراحل تأسیس تعاونیه‌ها

۳- تسهیلات لازم برای آموزشهای فنی و حرفه‌ای «آموزش کارآفرینی و نحوه اداره شرکت‌های تعاونی»

۴- ارتقاء وضعیت اعتباری و تسهیلاتی صندوق تعاون

۵- تسهیل دسترسی تعاونیه‌ها به منابع و امکانات مورد نیاز

۶- اختصاص سهم بخش تعاون با اولویت دادن به تعاونیه‌ها در اخذ تسهیلات ارزی

۷- تسهیل جذب سرمایه خارجی و اخذ مجوز انتشار اوراق مشارکت در بخش تعاونی

۸- تأسیس بانک توسعه تعاون با سرمایه دولت و بانک تعاون با سرمایه تعاونی

۹- ارتقاء بهره‌وری و گسترش بازار تعاونیه‌ها و ایجاد مرکز بازاریابی تعاون و شبکه تأمین و تدارک کالای تعاونی

۱۰- نوسازی و تجهیز و مدرنیزه کردن ساختار و ماشین‌آلات و تجهیزات تعاونیه‌ها

۱۱- نظارت بر حفظ ارزشها و اهداف بخش تعاون و حمایت از حقوق مردم

۱۲- افزایش و بهبود آموزشهای عمومی و تخصصی برای مدیران و اعضاء تعاونیه‌ها

۱۳- ارتقا و اثر بخشی نقش دولت شامل:

* اصلاح و تقویت اختیارات و امکانات وزارت تعاون

* اصلاح نظام آمارهای کلی (مرکز آمار ایران و حسابهای ملی (بانک مرکزی) و اجرای برنامه جامع نظام آمارهای ثبتی تعاون

* تقویت نیروی کارشناسی وزارت تعاون

* عضویت وزیر تعاون در شوراهای و کمیته‌های کلیدی مرتبط با بخش تعاون

از جمله شورای پول و اعتبار و شورایی رفاه و تأمین اجتماعی مجمع عمومی سازمان تعاون روستائی و هیأت امناء صندوق ذخیره ارزی کشور.

البته آنچه که به عنوان روشهای توسعه بخش تعاون به طور خلاصه بیان گردید عمدتاً مواردی است که در سالهای گذشته نیز اظهار شده ولی برای نیل به اهداف توسعه در بخش تعاونی داشتن برنامه‌ای منسجم و مشخص

نمودن جایگاه عوامل فعال در بخش تعاون از جمله اتاق‌های تعاون، اتحادیه‌ها و تعامل واقعی و منطقی با بخشهای دولتی و خصوصی با انعقاد تفاهم‌نامه‌های همکاریهای مشترک و توجه به صادرات غیرنفتی و رفع روند آنی

برای بخش تعاون از جمله ابزارهای رسیدن به اهداف توسعه بخش تعاون می‌باشد که انشاء... با همت وزیر محترم تعاون و کلیه

کارکنان وزارت تعاون این مهم صورت خواهد گرفت.